

Резюме

Бусуєк Д. В. Правовые аспекты предоставления сельскохозяйственных консультативных услуг.

В статье проведено исследование современного состояния и зарубежного опыта правового регулирования предоставления сельскохозяйственных консультативных услуг. Предложены мероприятия по усовершенствованию правового регулирования предоставления сельскохозяйственных консультативных услуг. Целесообразно организовать на базе неправительственных консультативных служб государственную консультативную службу как центральный орган исполнительной власти.

Ключевые слова: сельское хозяйство, услуги, консультативная деятельность, проекты.

Summary

Busuiok D. Legal aspects of agricultural consultative service.

A study of modern state and foreign experience of the legal adjusting of agricultural consultative service has been done in the article. There are propositions how to improve the legal adjusting of agricultural consultative service. It is expedient to organize state consultative service as central executive body on the base of nongovernmental consultative services.

Key words: agriculture, services, consultative activity, projects.

Отримано 17.10.2014

УДК 349.422.22

Х. А. ГРИГОР'ЄВА

Христина Антонівна Григор'єва, кандидат юридичних наук, асистент кафедри Національного університету «Одеська юридична академія»

**СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ПЕРЕРОБНІ КООПЕРАТИВИ ЯК СУБ'ЄКТИ
АГРАРНИХ РОЗПИСОК: ПРАВОВІ ПИТАННЯ**

Законом України «Про аграрні розписки» детально не врегульовано суб'єктивні особливості відносин, що виникають під час оформлення, видачі, обігу та виконання аграрних розписок. Такий підхід частково виправдовується наявністю у правовій системі України цілого ряду диференційованих законів, що регламентують специфіку різних суб'єктів аграрного права (наприклад, Закони України «Про сільськогосподарську кооперацію», «Про фермерське господарство» тощо). Однак, активне запровадження механізму аграрної розписки в життя потребує аналізу співвідношення такого фінансового інструменту із правовим становищем кожного із діючих суб'єктів. Зокрема, актуальним та перспективним є вивчення специфіки використання аграрних розписок сільськогосподарськими (далі – с/г) переробними кооперативами, які є неприбутковими організаціями виробничого характеру та мають досить виразні особливості.

У зв'язку з новизною Закону України «Про аграрні розписки» наразі існує невелика кількість наукових розробок його правової проблематики. Так, дослідження окремих аспектів даного Закону займалися С. Ф. Домбровський, М. Гребенюк, В. Ф. Жаренко, Т. О. Коваленко, Л. С. Тараненко. Разом із тим ученими не приділялась увага правовим питанням застосування с/г переробними кооперативами механізму аграрних розписок.

У зв'язку з цим метою даної статті є виявлення правових особливостей використання механізму аграрних розписок с/г переробними кооперативами.

Потреба в особливому пільговому кредитуванні аграрного сектора економіки не викликає сумнівів. При цьому існує необхідність у широкій палітрі можливих засобів та варіантів такого кредитування з метою задоволення потреб різних суб'єктів аграрного бізнесу. Законодавець запропонував новий для вітчизняної правової системи механізм кредитування сільського господарства, що направлений в першу чергу на використання малими та середніми товаровиробниками. Так, відповідно до ст. 1 аграрна розписка – це товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку с/г продукції або сплатити грошові кошти на визначених в аграрній розписці умовах¹. Глибокі дослідження правової природи даного правочину ще попереду, однак на сучасному етапі відношення до аграрних розписок у науковій літературі неоднозначне. Поряд із оптимістичними поглядами виказується стримана критика та навіть відверте засудження. Так, М. Гребенюк вважає аграрні розписки «реальною фінансовою підтримкою вітчизняних с/г товаровиробників», а також засобом активізації розвитку профільюючих галузей сільського господарства та гарантування продовольчої безпеки держави². На противагу йому В. Жаренко виказує думку про те, що «закон запрацює недостатньо ефективно у зв'язку з серйозним підняттям ним у порівнянні із іншими нормами цивільного та господарського права ... відповідальності с/г товаровиробника за зобов'язаннями»³. Натомість С. Ф. Домбровський і Л. С. Тарасенко прямо вважають Закон України «Про аграрні розписки» недосконалим та однобічним, у зв'язку з чим характеризують його як

загрозливий для с/г товаровиробників⁴. Однак, незважаючи на окреслений плюралізм наукових поглядів на правове регулювання аграрних розписок, даний Закон прийнятий та є чинним, що означає необхідність його подальшого всебічного дослідження. У даній статті ми зупинимось на встановленні правової можливості с/г переробного кооперативу виступати в якості суб'єкта за аграрною розпискою.

Для цього слід спершу звернутись до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», який визначає с/г переробні кооперативи як такі, що здійснюють переробку с/г сировини, що виробляється членами даних кооперативів⁵. У зв'язку з цим, с/г переробні кооперативи, хоча і відносяться Законом до обслуговуючих, мають виробничий характер – їх переробна діяльність має матеріальний результат. Важливо, що згідно із Законом с/г переробні кооперативи надають послуги лише своїм членам.

Вивчення вимог Законів України «Про сільськогосподарську кооперацію» та «Про аграрні розписки» вказує на неможливість с/г переробного кооперативу видавати аграрні розписки, тобто виступати боржником. Такий висновок підтверджується комплексом наступних аргументів.

1. Аграрні розписки можуть видаватися особами, які мають право власності на земельну ділянку с/г призначення або право користування такою земельною ділянкою на законних підставах для здійснення виробництва с/г продукції (ч. 2 ст. 2 Закону України «Про аграрні розписки»). С/г переробні кооперативи можуть мати у власності та користуванні такі земельні ділянки, однак вони не ведуть на них виробництво с/г продукції як первинні виробники. Земельні ділянки використовуються переробними кооперативами як просторово-операційний базис, а не засіб виробництва.

2. Предметом застави за аграрною розпискою може бути виключно майбутній врожай с/г продукції (ч. 1 ст. 7 Закону України «Про аграрні розписки»). Так як с/г переробні кооперативи не ведуть діяльність по вирощуванню с/г продукції, то майбутнього врожаю у них принципово не може бути. При цьому важливо підкреслити, що с/г переробний кооператив не має права власності на продукцію, що вирощена в господарствах його членів.

3. С/г продукція розуміється Законом України «Про аграрні розписки» звужено: як продукція, перелік якої визначений у групах 01-14 розділів I та II УКТЗД згідно із Законом України «Про Митний тариф». Вказані групи охоплюють значно менше потенційних продуктів, що можуть бути вироблені с/г переробним кооперативом (порівняно із іншими визначеннями с/г продукції, до якої відносять 01-24 групи УКТЗД).

Однак с/г переробний кооператив може виступати кредитором за аграрною розпискою, що обґрунтовується наступними доводами.

1. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про аграрні розписки» кредитором може бути юридична особа, яка «надає грошові кошти, поставляє товари, виконує роботи», при цьому положення даної статті не містять інших кваліфікуючих ознак, таких як: комерційний чи некомерційний статус даної юридичної особи, мета та вид її статутної діяльності, країна походження, організаційно-правова форма тощо. Це означає, що законодавець максимально розширив коло потенційних кредиторів за аграрними розписками, включивши до нього будь-яких юридичних осіб, які бажають та можуть надати фінансові кошти, товари чи послуги боржникові. У тому числі, кредитором може бути і с/г переробний кооператив;

2. Безпосередні дії кредитора за аграрною розпискою полягають в одному з альтернативних варіантів: надання грошових коштів, послуг, поставці товарів чи виконанні робіт. Однак, с/г переробний кооператив не володіє правовою можливістю виконати усі дані варіанти. По-перше, с/г переробний кооператив обмежений положеннями ст. 9 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», яка забороняє надання послуг особам, які не є членами кооперативу. По-друге, переробка с/г сировини, яка надається членами кооперативу, за своєю правовою суттю є не послугою, а роботою, так як присутній матеріальний результат даної дії, який не споживається в процесі виконання цієї роботи⁶. Отже, фактично, виконання робіт на замовлення третіх осіб за аграрною розпискою є протиправним для с/г переробного кооперативу. Вказані аргументи дозволяють зробити висновок про існування правового бар'єру для одержання аграрної розписки с/г переробним кооперативом від третіх осіб у випадку необхідності виконання ним робіт або надання послуг третім особам – не членам кооперативу.

Щодо інших можливих варіантів дій кредитора – надання грошей чи поставка товарів третім особам, які не є членами кооперативу – немає законодавчих перепон для їх здійснення с/г переробним кооперативом.

1. Законом аграрні розписки класифіковані на два види: фінансові та товарні – відповідно до виду зобов'язання. За товарною аграрною розпискою боржник зобов'язується поставити узгоджену с/г продукцію, а за фінансовою – сплатити грошову суму. Вважаємо, що с/г переробний кооператив вправі одержувати будь-який з даних видів аграрних розписок, у зв'язку з наступним. Відповідно до ч. 3 ст. 9 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» с/г обслуговуючий кооператив може мати у власності майно, відокремлене від власності його членів. Тобто, одержані с/г продукція (за товарною аграрною розпискою) чи грошові кошти (за фінансовою аграрною розпискою) належатимуть с/г переробному кооперативу як юридичній особі та формуватимуть її дохід. Згідно ч. 4 ст. 9 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» дохід обслуговуючого кооперативу може формуватися за рахунок: оплати членами наданих послуг; пасивних доходів; державної допомоги; інших не заборонених законом надходжень. Імперативної норми, що забороняла би вказані операції с/г переробного кооперативу із отримання грошей чи с/г продукції за аграрними розписками, наразі не передбачено.

Такий самий механізм аргументації можна застосувати і у випадку одержання у власність с/г переробним кооперативом застави – урожаю с/г продукції.

Слід відмітити перспективність запровадження такого механізму: адже за Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію» обслуговуючі кооперативи обмежені в своїй клієнтській базі лише власними членами. Це означає, що сировинна основа діяльності теж досить обмежена, а значить ефективність і рентабельність діяльності переробного кооперативу може опинитись під загрозою у випадку нестачі власної с/г продукції членів. Правовий механізм одержання с/г продукції від третіх осіб у власність самого переробного кооперативу може допомогти усунути правові обмеження щодо надання послуг іншим особам, адже послуги в такому випадку не надаються, а сировина отримана. Однак, з метою недопущення втрати кооперативної ідентичності, обсяг подібних операцій слід регламентувати.

2. Законом України «Про аграрні розписки» передбачена можливість передачі прав за аграрною розпискою іншому кредитору. У такому випадку цікавим є питання можливості передачі прав за товарною аграрною розпискою від члена до с/г переробного кооперативу в рахунок виконання членом власних зобов'язань за угодою про господарську участь. За певних обставин це могло б бути зручно. Наприклад, за умови нестачі власної с/г продукції член кооперативу, який одержав товарну аграрну розписку від третьої особи, міг би використати свої права для виконання господарських зобов'язань перед переробним кооперативом. Однак, така схема має суттєвий недолік: с/г сировина, що надається на переробку від імені члена кооперативу, буде вироблена не в його господарстві, що прямо суперечить ч. 2 ст. 5 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію».

Отже, можна зробити проміжний висновок щодо можливості одержання аграрних розписок с/г переробними кооперативами як кредиторами. При цьому боржниками можуть виступати як члени цього кооперативу, так і інші особи, але із певними застереженнями. Цікавий комплекс відносин виникає у першому випадку, тобто при видачі членами аграрної розписки своєму переробному кооперативу. Відомо, що с/г переробний кооператив із його членами пов'язують особливі членські правовідносини, що передбачають ряд прав та обов'язків обох сторін. Так, член кооперативу на основі статуту, правил внутрішньогосподарської діяльності та угоди про господарську участь зобов'язується надавати на переробку певну кількість визначеної с/г сировини власного виробництва. У свою чергу, с/г переробний кооператив здійснює необхідні дії з переробки наданої с/г сировини без набуття права власності на неї. На дану схему членських правовідносин накладається схема дії аграрної розписки. С/г переробний кооператив надає грошову суму, послуги чи виконує роботу своєму членові, який зобов'язується здійснити поставку с/г продукції або сплатити грошові кошти на визначених умовах (через певний час).

На наш погляд, ці правові площини – членська та договірна – не повинні перетинатись. Членські зобов'язання перед с/г переробним кооперативом регламентовані в угоді про господарську участь та локальних нормативно-правових актах. У випадку виникнення необхідності відстрочення оплати за переробку така можливість розглядається шляхом внесення відповідних змін до угоди про господарську участь або укладення додаткової угоди.

При цьому член кооперативу може видати аграрну розписку своєму с/г переробному кооперативу у випадку виникнення потреби, наприклад, в екстреному кредитуванні, позиці тощо. Такі правовідносини знаходяться поза межами членських зобов'язань. Тобто, с/г переробний кооператив, виступаючи кредитором за аграрною розпискою, одночасно має право вимагати від свого члена належного виконання угоди про господарську участь.

Таким чином, у результаті проведеного дослідження було одержано наступні висновки. С/г переробний кооператив за аграрними розписками має можливість виступати лише кредитором. Таке обмеження пояснюється законодавчими вимогами до боржника, який, по-перше, повинен мати земельну ділянку с/г призначення у власності чи користуванні для здійснення виробництва с/г продукції; а по-друге, має в якості застави запропонувати виключно майбутній власний урожай.

У зв'язку з тим, що с/г переробний кооператив за допомогою механізму аграрних розписок може набувати право власності на с/г продукцію осіб, які не є членами даного кооперативу, вважаємо за доцільне регламентувати максимально допустимий обсяг такої залученої с/г сировини на рівні 20 відсотків від загально-го обсягу с/г сировини, що переробляється. Слід підкреслити принципову різницю між наданням платних послуг з переробки особам, які не є членами кооперативу, і набуттям с/г сировини у власність. Перша дія заборонена законом, а друга – не протирічить йому.

Правовий механізм товарної аграрної розписки в деяких аспектах нагадує виробничо-господарські відносини, що складаються в с/г переробних кооперативах, а саме: с/г переробний кооператив (як кредитор) виконує роботу з переробки с/г сировини; член кооперативу (як боржник) зобов'язується поставити узгоджену с/г продукцію в певний строк. Однак, товарні аграрні розписки мають суттєву правову ознаку: с/г продукція, що поставляється боржником, переходить у власність кредитора. У с/г переробному кооперативі переходу власності за загальним правилом не відбувається.

Членські зобов'язання, врегульовані на підставі внутрішніх локальних нормативно-правових актів та угод про господарську участь, відрізняються від зобов'язань як аграрними розписками і тому виконуються незалежно один від одного.

¹ Про аграрні розписки : Закон України від 06 листопада 2012 року № 5479-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 50. – Ст. 695.

² Гребенюк М. Запровадження правового механізму аграрних розписок – запорука створення надійної системи продовольчого забезпечення в Україні / Максим Гребенюк // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 1. – С. 56–60.

³ Жаренко В. Ф. Застава майбутнього врожаю за аграрною розпискою / В. Ф. Жаренко // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2013. – № 2 (9). – С. 82–87.

⁴ Домбровський С. Ф. Аграрна розписка як інструмент регулювання договірних відносин за участю сільськогосподарських товаровиробників / С. Ф. Домбровський, Л. В. Тарасенко // Університетські наукові записки. – 2013. – № 4 (48). – С. 315–324.

⁵ Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 17 липня 1997 року № 469/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 39. – С. 261.

⁶ Гайдаржи Х. А. Правове регулювання організації та діяльності сільськогосподарських переробних кооперативів в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / Х. А. Гайдаржи. – К., 2014. – 21 с.

Резюме

Григор'єва Х. А. Сільськогосподарські переробні кооперативи як суб'єкти аграрних розписок: правові питання.

У статті аналізуються особливості правового положення сільськогосподарських переробних кооперативів як суб'єктів аграрних розписок відповідно до чинного законодавства. На основі дослідження зроблено висновки щодо неможливості сільськогосподарських переробних кооперативів виступати в якості боржника за аграрними розписками. Доведено наявність права сільськогосподарського переробного кооперативу отримувати аграрні розписки як від власних членів, так і від третіх осіб.

Ключові слова: сільськогосподарський кооператив, сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, сільськогосподарський переробний кооператив, аграрні розписки, угода про господарську участь.

Резюме

Григорьева К. А. Сельскохозяйственные перерабатывающие кооперативы как субъекты аграрных расписок: правовые вопросы.

В статье анализируются особенности правового положения сельскохозяйственных перерабатывающих кооперативов как субъектов аграрных расписок согласно действующему законодательству. В результате исследования сделан вывод о невозможности сельскохозяйственных перерабатывающих кооперативов выступать в качестве должников по аграрным распискам. Также доказано наличие права сельскохозяйственных перерабатывающих кооперативов получать аграрные расписки как от своих членов, так и от третьих лиц.

Ключевые слова: сельскохозяйственный кооператив, сельскохозяйственный обслуживающий кооператив, сельскохозяйственный перерабатывающий кооператив, аграрные расписки, соглашение о хозяйственном участии.

Summary

Hryhorieva Kh. Agricultural processing cooperatives as subjects of agrarian receipts: legal issues.

In this article author analyzed the features of legal status of agricultural processing cooperatives as subjects of agrarian receipts in accordance with existing legislation. Author, based on research, makes a conclusion regarding the impossibility of agricultural processing cooperatives act as debtor for agrarian receipts. Author proved the existence of the right of agricultural processing cooperative to get agrarian receipts from its members and from third parties.

Key words: agricultural cooperative, agricultural service cooperative, agricultural processing cooperative, agrarian receipts, contract about economic participation.

Отримано 14.10.2014

УДК 349.6

О. Б. КИШКО-ЄРЛІ

Оксана Борисівна Кишко-Єрлі, кандидат юридичних наук, молодший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

АДАПТАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В юридичній літературі виділяють такі специфічні риси, ознаки екологічного права, як відносна молодість і надзвичайна інтенсивність розвитку, численність і різноманітність нормативного матеріалу, виключна оновлюваність і новизна правових норм, конфліктність, яка проявляється в першу чергу між екологічними і економічними пріоритетами, інтересами держави і індивідів¹.

Така характеристика сучасного екологічного права України зумовлює тривалі наукові дискусії щодо можливих шляхів його подальшого розвитку та вдосконалення.

Одним з факторів, що безпосередньо впливає на розвиток законодавства України взагалі, і в сфері навколишнього середовища, зокрема, є політика Європейського Союзу (ЄС) та прийняті з метою її реаліза-